

SUSIKKO

METSÄHISTORIAN SEURA RY:N JÄSENTIEDOTE

2 / 2010 Toukokuu

**Tervetuloa matkoille ja
opintoretkeilyille**

**Riihimäen seudulle 24.9.2010
Pohjoismaiseen konferenssiin
Ruotsin Ombergiin**

14.-16.9.2010

*Valtaoja Pihtiputaalla 1929.
© Lusto/Suomen Metsäyhdistyksen
kokoelma/Ivar Ekström.*

Ajankohtaista

Vuosikokouksesta

Metsähistorian Seuran vuosikokouksessa 25.3.2010 Tieteiden talolla Helsingissä professori emeritus **Matti Leikola** kutsuttiin seuran kunniajäseneksi. Matti Leikola on Metsähistorian Seuran henkinen isä, sen ensimmäinen puheenjohtaja ja on ollut koko seuran viisitoistavuotisen toiminnan aikana monipuolinen aktivoija, aktööri ja auktoriteetti. Matti Leikola jäi vuosikokouksessa sivuun seuran hallitustyöskentelystä, mutta metsähistoria-entusiastin rooli jatkuu katkeamatta. Tästä osoituksena on vastikään yhdessä Esko Pakkasen kanssa julkaistu reilut 600 sivua ja lähes 800 kuvaa sisältävä teos metsiemme käytön historiasta *Metsää, puuta ja kovaa työtä*.

Vuosikokouksessa jaettiin tällä kertaa kaksi ansioplakettia ansiokkaasta toiminnasta Metsähistorian Seuran tarkoituksien hyväksi. Ansioplaketin ojentaminen on seuran kiitos ja arvostuksen osoitus vaikuttavalla tavalla metsähistorian harrastuksen ja metsäperinteen tallennuksen sekä jäsenten yhteisöllisyyden edistämiseksi tehdystä työstä. Ansioplaketin saivat dosentti FT **Sulevi Riukulehto** Kuortaneelta sekä Luston näyttely- ja projektipäällikkö **Pekka Lehonkoski** Punkaharjulta.

Sulevi Riukulehto toimii Etelä-Pohjanmaalla toimivan suomalaisten korkeakoulujen Epanet-yhteistyöverkoston tutkimusjohtajana Seinäjoella. Päätoimensa ohella Riukulehto on Jyväskylän yliopiston dosentti. Aikaisemmin hän toimi mm. historian opettajana Ähtärin lukiossa. Hän on osallistunut aktiivisesti kunnallispolitiikkaan Ähtärissä ja nykyisessä kotikunnassaan Kuortaneella. Metsähistorian ja metsätalouden kanssa Sulevi Riukulehto on ollut tekemisissä toimiessaan useita vuosia Ähtäri-Seuran puheenjohtajana. Seura pitää yllä metsästä elävän Ähtärin kotiseutumuseota ja harjoittaa perinteen keruuta.

Sulevi Riukulehdon keskeisiä metsähistoriallisia julkaisuja ovat *Suomen parhaat metsät; metsäkeskus Häme-Uusimaa ja sitä edeltäneet metsäorganisaatiot 1919–2009*. Metsäkeskus Häme-Uusimaa, 2009 ja *Tuomarniemi – siellä ei koskaan sada..* Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Tuomarniemen metsäoppilaitos, 2004. Sulevi Riukulehto on julkaissut yksin ja yhdessä muiden kanssa ainakin parikymmentä kirjaa historian ja yhteiskuntatieteiden aloilta ja myös lastenkirjoja sekä artikkeleita. Riukulehdon historiategoksille on luonteenomaista kattavuus ja perusteellisuus. Riukulehto on innostunut ja ahkera kirjoittaja, joka monipuolisesti pystyy tuottamaan laajasta ja yksityiskohtaisesta arkistoaineistosta kartta sujuvaa ja elävää tekstiä havainnollistettuna selkeillä kaavioilla, kartoilla ja valokuvilla. Harvinaisella ja ansiokkaalla tavalla kirjoittaja kytkee kirjoissaan metsätalouden historian osaksi muuta yhteiskuntaa ja sen valtavirtoja.

Näyttely- ja projektipäällikkö **Pekka Lehonkoski** on koulutukseltaan humanististen tieteiden kandidaatti. Vuodesta 1993 hän on toiminut tutkijana sekä sittemmin näyttely- ja projektipäällikkönä Suomen Metsämuseo Lustossa. Ennen siirtymistään Lustoon Pekka Lehonkoski toimi 12 vuotta monipuolisissa tehtävissä Enso-Gutzeit Oy:ssä mm. yhtiön historia-, rakennusten kunnostus- ja entisöimishankkeissa, museotoiminnassa, taidekokoelmien järjestelyissä sekä näyttelytoiminnassa.

Jorma Ahvenaisen kirjoittamaan Enso Gutzeitin historiaan 1872–1992 Pekka Lehonkoski on tehnyt mm. kuvatoimituksen. Lehonkosken toimitamana Enso-Gutzeit Oy:n historiasta on kirjoitettu kaiken kaikkiaan 12 historia- ja perinnejulkaisua sisältäen mm. Lehonkosken itsensä kirjoittaman Lahden rullatehtaan historian. Erityisen maininnan ansaitsee myös julkaisu DI Jalo Sihtolan taidekokoelmasta. Lisäksi Pekka Lehonkoski on kirjoittanut lukuisia artikkeleita metsähistorian alalta, mm. Vuosilustoon ja Toimi Jaatisen toimittamaan Saimaa-antologiaan.

Pekka Lehonkosken erityisaloja ovatkin ennen kaikkea metsäteollisuuden ja metsäteknologian historia, joita hän on harrastanut sekä työtehtäviensä parissa että yksityisesti. Hänen kattava asiantuntemuksensa ja vankka kokemuksensa metsähistoriaan liittyvistä hankkeista näkyvät Lustossa ennen kaikkea Luston laajennuksen loppuunsaattamisessa ja mittavan Koneaika-näyttelyn toteutuksessa.

Kolmatta kertaa jaossa olleen pro gradu -palkinnon vastaanotti **Tomi Letonsaari** Jyväskylän yliopistossa hyväksytystä etnologian tutkielmasta *Metsänhaltijat itäsuomalaisessa kansanuskossa*. Palkinto jaettiin yhteistyössä Metsänhoitajaliiton kanssa.

Letonsaari analysoi tutkimuksessaan 1800- ja 1900-luvun alun metsänhaltijoita koskevia kansanomaisia uskomuksia. Aikaisempia tutkimuksia metsänhaltijoista on hämmästyttävän vähän. Letonsaaren tutkimus on aiempiin verrattuna myös syvällisempi, teoreettisesti vahvempi ja tarkentaa ja monipuolistaa kuvaa itäsuomalaisten vanhasta metsäsuhteesta.

Uutena jäsenenä seuran hallitukseen professori Matti Leikolan tilalle valittiin MH Antti Koskimäki Lopelta. Toivotamme Antti Koskimäen tervetulleeksi nyt viisitoistavuotiseksi ehtineen Metsähistorian Seuran hallitustyöskentelyyn.

Vuosikokouksessa hyväksytyn toimintasuunnitelman aktiviteeteista on informaatiota toisaalla tässä jäsentiedotteessa.

Juhani Huittinen, Metsähistorian Seuran
hallituksen puheenjohtaja

Vuoden 2010 jäsenmaksut

Vuosikokouksen päätöksen mukaisesti vuoden 2010 jäsenmaksut ovat henkilöjäseniltä 17 euroa ja kannatusjäseniltä 60 euroa. Muistathan huolehtia jäsenyytesi säilymisestä maksamalla jäsenmaksusi ajoissa.

Jäsenmaksulaskut postitetaan seuran jäsenille toukokuun aikana.

Jos sait Susikkosi postinjakajan tuomana...

Metsähistorian Seuran tiedotusta siirretään sähköiseen muotoon vuoden 2010 aikana.

Jäsentiedote julkaistaan kolme kertaa vuodessa seuran kotisivulla ja jäsenille lähetetään sähköpostitse linkki uuteen tiedotteeseen aina sen ilmestyttyä. Uudistus merkitsee entistä nopeampaa tiedonkulkua, taloudellisia säästöjä ja tiedotteen paremman ulkoasun. Seuran kotisivuilla Susikko julkaistaan kahtena eri versiona, joista toinen on ulkoasultaan hieman kevyempi ja siten helpompi haluttaessa tulostaa.

Lisäksi sähköpostitse voidaan tarvittaessa lähettää muutakin postia, esim. ilmoituksia metsähistoriaan liittyvistä ajankohtaisista tilaisuuksista. Harvoin ilmestyvä Susikko ei palvele nopeassa tiedonvälityksessä.

Niille jäsenille, joilla ei ole käytettävissään sähköpostiosoitetta, lähetetään edelleen monisteasuinen tiedote postitse. Jos sinulla on sähköpostiosoite, mutta sait tämän Susikon postinjakajan tuomana, ilmoittamasi sähköpostiosoite on vanhentunut tai se ei ole seuran tiedossa. Noin kolmannes jäsenistä on jo ilmoittanut sähköpostiosoitteensa ja saa linkin uuteen Susikkoon sähköpostitse.

Sihteeri pyytää kaikkia jäseniä lähettämään sähköpostiosoitteensa ja ilmoittamaan jatkossa sekä posti- että sähköpostiosoitteiden muutoksista: [metsahistorian.seura\(at\)lusto.fi](mailto:metsahistorian.seura(at)lusto.fi).

Mikäli et voi vastaanottaa sähköpostia, ilmoita siitäkin:
p. 050 3669552 tai Leena Paaskoski, Metsähistorian Seura, c/o Lusto, 58450 Punkaharju.

Liity Metsähistoria-postituslistalle!

Metsähistorian Seuran ylläpitämä metsähistorian postituslista, joka on tarkoitettu kaikille metsähistoriasta ja sen tutkimuksesta kiinnostuneille, on toiminut nyt vuoden verran. Listalla on tällä hetkellä yli 50 metsähistorian tutkijaa ja harrastajaa, ja se on osoittautunut hyväksi ja toimivaksi tiedonvälityskanavaksi. Listan jäsenet voivat vaivattomasti tiedottaa toisilleen metsähistorian ajankohtaisista asioista tai tiedustella neuvoja metsähistoriaan liittyvissä ongelmissa. Moneen metsähistorialliseen kysymykseen onkin listan jäseniltä löytynyt vastauksia.

Sähköpostilista on kaikille vapaa ja sille pääsee edelleen mukaan ilmoittamalla oman sähköpostiosoitteensa Jaana Laineelle, [jaana.laine\(at\)helsinki.fi](mailto:jaana.laine(at)helsinki.fi).

Pohjois-Karjala 1920-luku. © Lusto/Enson kokoelma.

Opintoretkeilyt ja matkat

Ilmoittaudu mukaan syksyn opintoretkeilylle Riihimäen seudulle 24.9.2010

Metsähistorian Seuran tämän vuoden kotimaan opintoretki järjestetään yksipäiväisenä Riihimäen seudulla perjantaina 24.9.2010. Opintoretken kohteina ovat alueen museot (Suomen Metsästysmuseum, Riihimäen taidemuseo, Suomen Lasimuseo), Paloheimojen teollisuussuvun sekä Metsänjalostussäitiön historia.

Opintoretken ohjelma

9.15	Kokoontuminen Riihimäen rautatieasemalla Retkeilyn avaus, Juhani Huittinen H. G. Paloheimon patsas, Ritva Koskimäki Tulokahvi Riihimäen taidemuseo
10.30	Bussilla Suomen Metsästysmuseumiin Tutustuminen museumiin
12.00	Lounas Suomen Lasimuseumin ravintolassa
13.00	Paloheimojen / ”Affäärifennomaanien” historiaa, Jouni Yrjänä
14.00	Bussilla Santamäkeen, matkalla Kormun kartanomiljö, Santamäki, Ritva Koskimäki Bussilla Haapastensyrjään, Metsäntutkimuslaitoksen toimipaikkaan
15.00	Haapastensyrjä Metsänjalostuksen historiaa, Pentti Tyystjärvi
16.30	Läyliäisten Seurala, Läyliäisten Maa- ja Kotitalousseura Päätöskahvit
18.00	Paluukuljetus bussilla Helsinkiin
18.45	Retkeily päättyy Helsingin Rautatieasemalle

Retkeilyn hinta (30 osanottajan mukaan laskettuna) on 100 € / hlö (120 € ei jäseniltä) sisältäen bussikuljetukset, retkeilyaikaisen huollon, retkeilylounaan, kahvit, pääsymaksut ja järjestelykustannukset.

Ilmoittautuminen 15.8.2010 mennessä sihteeri Leena Paaskoskelle, Lusto, 58450 Punkaharju, leena.paaskoski(at)lusto.fi. Ilmoittautuneille lähetetään syyskuun puoliväliin mennessä osanotto- ja ohjelmavarmistus sekä maksuosoitus.

Lisätietoja:

Juhani Huittinen, juhani.huittinen(at)gmail.com, p. 050 590 6575

Pohjoismainen konferenssi syyskuussa Ruotsin Ombergissa

Metsähistorian seurojen ja metsämuseoiden jo perinteeksi muodostunut pohjoismainen metsähistoriakonferenssi pidetään tänä vuonna vuorollaan Ruotsissa. Paikka on Omberg Vättern-järven itärannalla ja ajankohta 14.–16. syyskuuta 2010. Alueella sijaitsee mm. Ekopark Omberg, merkittävä suojelualue ja luontomatkailukohde. Konferenssin retkeily liittyy metsätalouden ympäristökysymyksiin.

Suunnitteilla on ryhmämatka pikkubussilla (1 + 9 henk.). Tapani Tasa-
sen johdolla käydään ennen konferenssia Örebrossa ja konferenssin
jälkeen Visingsön saarella. Suomesta tapahtumaan voi osallistua 10–
12 henkeä.

Ohjelmasuunnitelma:

Ma 13.9. klo 20.15	Laiva Turusta
Ti 14.9. klo 9–13	Kvinnersta naturbruksgymnasium, Örebro
klo 14–	Konferenssiseminaari, Omberg
Ke 15.9.	Konferenssiretkeily
To 16.9. klo 8–13	käynti Vättern-järven Visingsön saarella: mm. vanhat tammimetsiköt, silkkiäispuut, Visings- borgin ja Näsin linnanrauniot
klo 19.30	Laiva Tukholmasta
Pe 17.9. klo 7.00	Laiva Turussa

Kustannukset/henk., arvio: auto- ja laivamatkat (2 x yölaiva) 150 €; hotelli (2 yötä) ja ateriat Ombergissa 120–150 €. Tiedot täsmentyvät lähi-
viikkoina.

Hieman lyhyempänä konferenssi-
matkan voi tehdä, jos lentää Tukhol-
maan ja vuokraa sieltä auton. Esim.
lento (Norwegian) ti klo 9.05 ja paluu
to klo 15 + vuokra-auto (3 henk.)
maksaa noin 170 €/hlö eli kustan-
nukset ovat samaa luokkaa kuin
edellä.

Omin neuvoin matkustaville on tar-
jolla myös konferenssin ohjelmaan
merkitty käynti Vadstenan luostaris-
sa torstaina 16.9. aamupäivällä.

Lisätietoja ja ilmoittautumiset:
Markku Rauhalahi, pm-yhteistyöryh-
män jäsen, p. 050 68 980,
rauhalahi(at)kolumbus.fi.

Kirjat

Vuosilusto 8 ilmestyy kesäkuussa

Luston ja Metsähistorian Seuran vuosikirja 2010 käsittelee ihmisen metsäsuhteen muutoksia. Osa artikkeleista pohjautuu Jyväskylässä 10.9.2009 järjestetyn Moni-ilmeinen metsä -seminaarin esitelmiin. Seminaarissa käsiteltiin sekä metsähistoriallisten tutkimusnäkökulmien että metsäsuhteiden, -käsitysten ja metsiin liittyvien arvojen moninaisuutta ja muutoksia. Teemat yhdistävät vuosikirjan 11 artikkelia, joista seitsemän on vertaisarvioitu. Vuosilusto julkaisee paitsi vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita myös vapaampia kirjoituksia metsähistoriasta.

Jaana Luttinen pureutuu 1500–1700-lukujen metsäkiistoihin. Metsistä riideltiin paitsi naapureiden myös valtiovallan kanssa. Riidat johtivat jopa henkirikoksiin. Tapani Tasanen käsittelee maanviljelys- ja talousseuroja yksityismetsätalouden edistämistoiminnan edelläkävijöinä vuosina 1898–1928. Vaikka seurojen toiminta ei saavuttanutkaan toivottua laajuutta ja tuloksia, oli sillä merkitystä metsänhoitolautakuntien ja metsänhoitoyhdistysten tulevalle työlle.

Metsälainsäädännön uudistustyö on herättänyt keskustelun metsänomistajan oikeudesta päättää metsänhoidon menetelmistä. Harri Siiskonen tarkastelee artikkelissaan siirtymistä tasaikäiseen metsikkötalouteen, joka toisen maailmansodan jälkeen nousi lähes ainoaksi hyväksytyksi hoitomenetelmäksi. Jouni Kumpulainen puolestaan tutkii vuosien 1907–1912 lainsäädäntötyön yhteydessä käytyä keskustelua metsänomistusoikeudesta ja sen rajoittamisesta.

Erkki Laitinen käsittelee yhtä metsätaloutemme historian ratkaisevaa murrosvaihetta: suurten puukauppojen levittäytymistä koko maahan 1870-luvulta lähtien. Millaisia reaktioita maatyöväen laaja hakeutuminen metsä- ja uittotöihin maaseutuyhteisössä aiheutti? Laitinen selvittää, mitä sanomalehtiaineisto voi tuoda historiantutkimukseen aikakaudelta, jota muistitietoaineisto ei kunnolla kata.

Suomalaisen kaupungin ja maaseudun omituista suhdetta tutkailee artikkelissaan Janne Haikari. Metsä on jatkuvasti pysynyt asumisen, arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun ihanteiden läheisyydessä: metsästä on haluttu pois, ja sinne on haluttu pikaisesti takaisin; toisaalta metsä on haluttu tuoda kaupunkiin ja kaupunki viedä metsään.

Niko Hänninen pureutuu uiton merkityksen muutokseen Pohjois-Suomen metsäteollisuudelle. Uittoväylät mahdollistivat raaka-aineiden kuljetukset tehtaille pitkienkin matkojen takaa. Sotien jälkeen uiton merkitys metsäteollisuuden kaukokuljetustapana pieneni.

Metsätalouden koneellistumisen historiaa höyrykoneista aina 1970-luvulle käsittelee Esko Pakkanen. ”Sähköveturien” ja tankkitraktorien kautta edetään koneellistumisen hitauden syihin Suomessa. Jukka Lahtinen kirjoittaa metsälintujen tarhauksesta paikallisten luonnonkantojen vahvistajana. Lahtinen työskenteli riistanhoitajana G. A. Serlachius Oy:n palveluksessa 1960–70-luvulla ja kertoo tarhauksessa silloin saavutetuista tuloksista.

Metsäntutkimuksen merkitystä voi tarkastella seuraamalla metsätalouden muutoksia ja arvioimalla, mikä merkitys tutkimuksella on ollut niiden syntyyn. Matti Kärkkäinen pohtii asiaa muuttuneen istutuskäytännön kannalta. Vuosikirjan päätösartikkelissa Matti Leikola esittää kritiikkiä suomalaista metsätaloudellista suunnittelua kohtaan. Metsänistutuslinjausten ohella Hölmölän akkojen uintiretki muistuttaa yksisilmäisten analogioiden ja korrelaatioiden vaaroista.

Kirjan kuvitus on pääosin peräisin Luston kokoelmista, Internetissä olevasta museotietokanta Kantapuusta, www.kantapuu.fi. Kirjaa myydään Luston Puodissa Punkaharjulla ja Tiedekirjassa Helsingissä (Kirkkokatu 14). Metsähistorian Seuran jäsenet voivat hankkia kirjan edullisesti jäsenmaksunsa maksamisen yhteydessä.

Olli Turunen, Vuosiluston toimittaja

Vuosilusto

on Luston ja Metsähistorian Seuran julkaisema vuosikirja, joka on vuodesta 1996 lähtien ilmestynyt kahden vuoden välein.

Aiemmin ovat ilmestyneet

Vuosilusto 1994–95 (Lusto 1996)

Vuosilusto 1996–97 (Lusto 1998)

Vuosilusto 1998–99 (Lusto & Metsähistorian Seura 2000)

Vuosilusto 2000–01 (Lusto & Metsähistorian Seura 2002)

Vuosilusto 2002–03 (Lusto & Metsähistorian Seura 2004)

Vuosilusto 2004–05. Essays on the history of Finnish forestry. (Lusto & Metsähistorian Seura 2006)

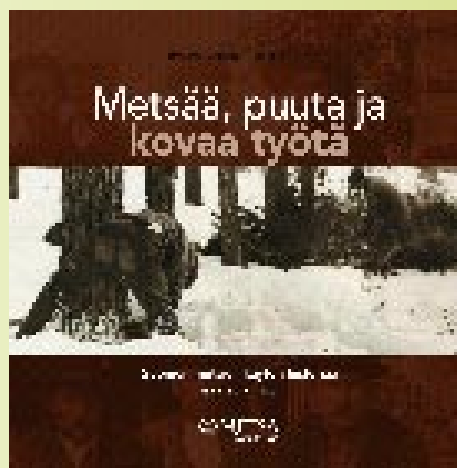
Metsien ja muistojen koneet. Vuosilusto 7. (Lusto & Metsähistorian Seura 2008)

Myös Vuosiluston aiempia numeroita voi tiedustella Luston Puodista Punkaharjulta ja Tiedekirjasta Helsingistä.

Metsää, puuta ja kovaa työtä

Esko Pakkanen ja Matti Leikola
ISBN 978-952-5694-55-0
Sid. 640 s.
Kustantajan hinta 52 euroa

Metsähistorian Seura ja Metsäkustannus Oy julkaisevat kirjaparin Suomen metsien käytön historiasta. Sen ensimmäinen nide *Metsää, puuta ja kovaa työtä* on juuri ilmestynyt ja jälkimmäinen nide ilmestyy vuodenvaihteessa.

Metsää, puuta ja kovaa työtä - Suomen metsien käytön historiaa jakautuu kolmeen osaan: puun osto, puun korjuu sekä metsässä toimijat. Kirja ei pyri olemaan kattava metsähistoriikki, vaan siinä käsitellään maamme metsien käyttöön liittyviä aihealueita, jotka kattavat puunjalostusketjun kutakuinkin kannolta vientisatamaan. Lähteinä on aikaisemmin julkaistun kirjallisuuden lisäksi käytetty runsaasti ammatti- ja sanomalehtiä sekä metsäyhtiöiden ja viranomaisten arkistoja. Tiukan asian lisäksi kirjassa on pieniä sattumuksia ja episodeja, jotka syventävät aikalaistunnelmaa. Kirjaan sisältyy kattava henkilö- ja paikannimihakemisto. Ensimmäisessä osassa on 640 sivua ja lähes 800 valokuvaa tai muuta kuvituselementtiä.

Myöhemmin ilmestyyvä toinen nide *Puut perille ja käyttöön* käsittelee nimensä mukaisesti puun kaukokuljetusta sekä puun ja osin myös metsän muittenkin tuotteiden käyttöä eri muodoissaan. Luonnollisesti teollisuus saa siinä suurimman painoarvon.

MH Esko Pakkanen ja professori emeritus Matti Leikola vastaavat kirjaparin sisällöstä: edellinen on toiminut kirjoittajana ja kuvittajana, jälkimmäinen lyhentäjänä ja editoijana. Kirjapari on kirjoitettu – kirjoittajiensa mukaan – yksinkertaisesti, mutta hyvin ja myös niin, että vapaille tulkinnoille on jäänyt sijaa. Suoria lainauksia on paljon. Vaikka teospari perustuu suuressa määrin aiemmin julkaistuun tietoon, uuttakin tietoa on mahdutettu mukaan. Teosten julkaisemisen mahdollistaa Metsämiesten Säätiön tuki.

Uusia julkaisuja myös

Tuominen, Lauri & Rekola, Raimo 2010,
Metsäkohteita Merikarvialla. Myllypaino: Leväsjoki.

**Metsäkohteita
Merikarvialla**
Lauri Tuominen • Raimo Rekola

Artikkelit ja esittelyt

Suomalaiset metsänhaltijat

Kaikilla meillä on mielikuvia metsänhaltijoista: mieleen tulee naavapukui-
nen Tapio, kenties lehdoissa kirmaavat metsänneidot. Kansanrunoudes-
sa esiintyvät ja Kalevalaankin päätyneet metsänhaltijat ovat osa vahvaa
kansallisromanttista kuvastoa, ja ne ovat vaikuttaneet voimakkaasti hal-
tijakuvaamme. Sekä karelianismissa että akateemisessa tutkimuksessa
kansantarinat ovat jääneet helposti kalevalamittaisen runouden varjoon;
jonkin verran on tutkittu kuitenkin myös metsänhaltijatarinoita.

Metsänhaltijatutkimuksen keskeiset teokset on kirjoitettu puolisen vuo-
sisataa sitten. Tuolloin tutkimuksen tavoitteena oli selvittää uskomuksen
alkuperä: Uno Harva pui perusteellisesti Tapion etymologiaa ja sen erilai-
sia johdannaisia. Martti Haavio taas pohtii runoista löytyvien haltijanimien
alkuperiä, joista monet palautuvat pyhimysten nimiin. Tutkimusta tehdes-
sä heräävät kysymykset kuitenkin vaihtuvat aikojen saatossa, ja nykyään
metsänhaltijoissa alkuperäpohdintoja enemmän kiinnostaakin se, mitä
perinne kertoo aikansa ihmisistä ja heidän luontosuhteestaan.

Tärkein lähde metsänhaltijoiden tutkimisessa ovat uskomustarinat. Ne
ovat kertomuksia ylikuonnollisista tapauksista, kuten haltijoiden kohta-
amisesta. Ne voivat olla omakohtaisia tarinoita, mutta monet ovat toisen
käden kertomuksia tai yleisempiä kulkutarinoita. Vaikka kalevalamittainen
runous poikkeaa aineistona selvästi uskomustarinoista, sekin tarjoaa viit-
teitä metsänhaltijauskomuksista: lähinnä metsästysloitsut ja niihin liittyvät
riittikuvaukset kertovat myös suhteesta metsänhaltijoihin.

Uskomustarina-aineisto on kerätty suurimmaksi osaksi 1900-luvun alku-
vuosikymmeninä, enimmäkseen 1930-luvulla. Se on suurimmaksi osaksi
paikallisten amatöörikerääjien lähettämää, eli ahkeran vapaaehtoistyön
tulosta. Koska tarinat ovat pitkälti vanhusten muistelua menneiltä ajoilta,
itse uskomusten jo pääosin kadottua, niiden kuvaama elävä haltijausko
ajoittuu 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen. On kuitenkin todennäköistä,
että paikoin haltijoihin on uskottu ainakin sotien kynnykselle asti. Näyteta-
rinat ovat esimerkkejä metsänhaltijatarinoista, joita säilytetään Suomalai-
sen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa.

Musta mies, Metsäukko

Metsänhaltijat eivät suinkaan ole eläneet ihmisten mielikuvituksessa yk-
sin, vaan vielä 1800-luvulla ihmiset ovat syrjäseuduilla uskoneet monen-
laisiin olentoihin. Jättiläisten uskottiin muovanneen aikoinaan maisemaa
ja rakentaneen isoja kivrakennuksia, ihmiset ovat voineet kuolemansa

jälkeen palata kummittelemaan, lapinnoidat ja tietäjät ovat osanneet lentää tuulenpyörteessä tai muuttua eläimiksi. Suosituin aihe on kuitenkin ollut piru, josta on kerrottu niin hauskoja veijaritarinoita kuin hirveitä kauhukertomuksiakin.

Haltija uskomusolentona on jonkin alueen yliluonnollinen hallitsija tai omistaja. Tärkeimmissä ihmisten tekemissä rakennuksissa, kuten tuvassa, saunassa, riihessä, kirkossa tai pajassa saattoi asua oma haltijansa. Näitä sanotaan kulttuuripaikkojen haltijoiksi. Luonnonhaltijat taas viihtyvät luonnonpaikoissa: Suomessa näistä tärkeimpiä ovat luonnollisesti metsän- ja järvenhaltijat, mutta muita ovat esimerkiksi kosken-, vuoren- ja hetteikönhaltijat.

Kulttuuripaikan- ja luonnonhaltijoista kertovat tarinat ovat melko erilaisia. Luonnonhaltijatarinat ovat sen sijaan keskenään vilkkaassa vuorovaikutuksessa:

luultavasti samat henkilöt ovat kertoneet tarinoita sekä metsän- että järvenhaltijoista, ja toisinaan näiden ero onkin olematon.

Useimmiten metsänhaltija nähdään tai sitä puhutellaan yksittäisenä olentona. Haltija on ikään kuin yksin jonkin paikan vartija. On kuitenkin olemassa haltijaperinnettä, kuten itäisistä metsähisistä ja karuista kertovat tarinat, joissa haltijat kuvataan hyvin ihmisenkaltaisina: on mies- ja naismetsähisiä, jotka metsästävät, pitävät karjaa ja hoitavat lapsia. Myös runoudesta löytyy kuvauksia esimerkiksi metsänhaltijan perheestä, suvusta ja taloudesta. Haltijan kuvaaminen ihmisenkaltaisena on helpottanut sen käsittämistä ja sen kanssa keskustelemistä: on puhuttu samaa kieltä, ja niinpä on voitu tehdä esimerkiksi kauppaa metsän eläimistä.

Metsänhaltija on ulkomuodoltaan usein jotain ihmisen ja metsän tai ihmisen ja eläimen väliltä: se voi olla karvainen, pedonkyntinen tai sillä saattoi olla naavainen naama tai vaatteet. Haltija voi olla pisimpien puiden pituinen, tai sen etupuoli näyttää ihmiseltä, mutta selkäpuoli on kuin puun kylki. Se voi näyttäytyä myös eläimenä, useimmiten karhuna, hirvenä tai metsona. Ulkomuotokin siis jo kertoo, että haltija on jotain ihmisten ja luonnon väliltä.

Kun olin 23:n vanha, näin juhannusyönä Kiminginkylällä metsässä metsänhaltijan. Se oli ihmisenmuotoinen, mutta vahvempi kuin mies. Karva oli niinkuin päistärikkö.

Heikki Viik, 83 v. Saarijärvi 1936

Olliit ne vanhat ennen niitä haltijoita nähneetkii, miunki emmoin sekä mummoin, hyö kumpikii, haastoit nähneen metsässä haltijan, sekkii oli ollut sellainen, että se pelehti milloin milloisenkii näkösen, välistä oli eestä kuin ihminen ja takanta kuin suuri tervaskanto, väli taas muuttis korpiks tai jänikseksi, millo mitenkii, ja onhan se metsänhaltia väkinnee vielä nytkin metsässä, mut ei niitä kukkaa ennää nykyjää näe, tai se ei näyttiä.

U. Kallonen, 79v. Koivisto 1938

Toisaalta haltija saattaa olla harsopukuinen, utuinen hahmo, musta herasmies tai vaikka isorintainen, pitkähiuksinen nainen. Uskomusolennoille onkin tyypillistä piirteiden lainailu toisilta olennoilta, joten metsänhaltija saattaa näyttäytyä kummituksen, pirun tai vedenemännän näköisenä. Metsänhaltijan ulkonäkö kuvataan kuitenkin vain noin viidenneksessä tarinoista, sillä olennaisempaa on yleensä se, mitä haltija tekee. Tämä on tyypillistä elävässä kansanuskonossa: haltija on näkymätön, ja sitä puhutellaan rituaaleissa loitsuin ja rukouksin.

Metsänhaltijaperinne on pitkälti miesten kertomaa ja miesten toimista metsästys on tarinoissa keskeisin. Perinteeseen kuuluu kertomuksia hyvistä metsästäjistä ja heidän taikataidoistaan, varoittavia esimerkkejä siitä, miten metsänhaltija voi estää metsästyksen sekä erilaisia metsänhaltijalle suunnattuja metsästystaikoja.

Metsästyksen liittyy pyyntitaikojen lisäksi perinnettä metsässä toimimisesta. Jo metsään siirtymisen on vaatinut omat rituaalinsa, samoin metsästä palaaminen. Metsässä yöpyjän on ollut hyvä pyytää yösjää metsänhaltijalta. Kaikki tämä on kuulunut metsässä liikkuvien miesten "yleissivistykseen": nämä asiat on pitänyt osata. Lisäksi metsässä on muun muassa poltettu miiluja ja tehty metsätöitä. Myös näiden alojen miehet ovat saattaneet hallita metsässä toimimiseen liittyvää haltijaperinnettä.

Metsä on ollut Itä-Suomessa tärkeässä roolissa myös karjan laidunnuksessa. Siihen liittyy etupäässä karjan suojelutaikoja ja -uskomuksia. Laajalle levinnyt ajatus on esimerkiksi se, että talvella metsänhaltija voi pitää omia eläimiään (susia ja karhuja) metsässä vapaana, mutta keväällä tulee ihmisten vuoro, ja haltijan pitää pitää omat eläimensä kurissa syksyyn asti. Haltijan kanssa on tehty muunkinlaisia sopimuksia: parhaat paimenet ovat tarinoiden mukaan voineet maata kotona kun metsänhaltija on paimentanut karjaa. Ilalla tarvitsi vain avata veräjä, niin lehmät tulivat kotiin.

Nilsiässä asui ennen metsästäjä, joka oli niin hyvissä väleissä metsänukon kanssa, ettei hänen tarvinnut muuta kuin asettaa jänislankansa pihamaalleen yöksi ja aamulla oli joka langassa jänis.

Saara Horttanainen, 58v. Nilsiä 1935

Metsänhaltia lepytetään, jos on suuttunut siten, että otetaan 3 kolmikantaa havua ja pyyhkäistään lintua kolme kertaa pitkin selkää pyrstöön päin ja sanotaan: Anna vielä kerran verestä.

Pekka Rissanen, maanviljelijä, s. 1861.
Maaninka 1939

Metsässä olevaa sileää paikkaa sanotaan mettäheikin kartanoksi. Ja usein mainitsemani tietäjä Heikki Piri aikoinaan on kertonut kerran tehneensä nuotion sileälle paikalle, mutta ei aikaakaan niin nuotio lähti ei akunaakaan jääny jällelle. Ei vanhat miehet koskaan ennen rakentanut tulta siliälle paikalle.

Kalle Niva. Pudasjärvi 1961

Jyrin päivänä ennen karjan uloslaskua vei emäntä metsään metsän haltialle leivän tai piirasta lepyttääkseen metsänhaltiaa, että haltia antaisi kesän aikana hyvän karja onnen ja suojelisi karjaa metsän pedoilta.

Maria Pärnänen, 57 v. Sortavala 1937

Karoliina Partio os. Hyyryläinen kertoi lapsena joutuneensa metsän peittoon. Hänet oli metsä kumonnut kiveksi, ettei kukaan nähnyt. Hän sanoi nähneensä ja kuulleensa kun häntä etsittiin. Kerrankin oli etsijä ollut hänen vierellään, mutta hän ei voinut koskettaa eikä puhua. Musta mies toi hänelle maitoa juoda. Ei hänellä ollut hyvä eikä paha olla. Oli vaan. Ikävä oli, kun ei voinut sanoa etsijöilleen paikkaansa, vaikka näki niiden hädän. Sitten kun isä oli lukenut Kaisa Pöyryn käskystä isämeidän hän oli pöhlähtänyt esiin ja kivi minä hän etsijöille näytti katosi.

Jaakko Valkonen. Mikkeli 1961

Petoeläinten lisäksi eläimiä ja ihmisiä on metsässä uhannut myös eksyminen. Metsässä kulkijoiden vaarana on ollut erityisesti metsänpeittoon joutuminen, joka on eräänlainen ylikuonnollinen eksyminen. Metsänpeittoon joutunut ihminen on pitänyt vapauttaa ylikuonnollisin keinoin, muuten hän ei ole päässyt takaisin. Hän on voinut olla liikuntakyvytön ja mykkä, ikään kuin metsään sulautunut. Metsänpeitosta päästämään on yleensä kutsuttu tietäjä. Länsi-Suomessa myös kirkonkellojen soittaminen on auttanut.

Ei se nostamatta karjaan käy

Metsänhaltijaperinne voi vaikuttaa sekavalta kokonaisuudelta, mikä johtuu siitä, että kyseessä on monta erillistä metsäsuhdetta. Metsäsuhde on todennäköisesti ollut vahvasti sukupuolittunut ja riippunut pitkälti siitä, mitä elinkeinoja ihminen on harjoittanut sekä siitä, millä tavoin hän on ollut metsästä riippuvainen. Lisäksi eri-ikäiset ihmiset ovat olleet erilaisessa asemassa: esimerkiksi naisen on katsottu olevan metsässä vaarassa vain ollessaan sukukypsässä iässä, kun taas pienet lapset ovat olleet aina vaarassa hävitä metsään.

Näistä erilaisista käsityksistä paljastuu monimutkainen, mutta myös keskenään ristiriitainen suhde metsään. Metsä on ollut toimeentulon kannalta välttämätön, ja sellaisenaan liki kaiken elannon lähde. Toisaalta pedot ovat aiheuttaneet tuhoja karjassa, ja sekä ihmisiä että eläimiä on kuollut metsään. Metsä on ollut myös uhkaava paikka, ja metsänhaltijaperinteen voidaankin katsoa olevan pitkälti tämän ristivedon sovittelua. Tämä ajatus kiteytyy hyvin karhu-uskomuksissa: karhu on ollut kutsuttuna, peijaisissaan hyvä vieras, mutta muuten se on saanut pysyä poissa ihmisasutuksesta. Jos karhu kuitenkin käy karjaan, se ei ole karhun syy: silloin se on näet aina kateellisen naapurin karjaan nostattama.

Voidaankin sanoa, että metsänhaltijauskomuksissa pyritään toisaalta tekemään metsä tutuksi ja toisaalta käsittelemään vierauden kokemuksia ymmärrettävällä tavalla. Tähän on käytetty kommunikoinnin ja rajanvedon strategioita. Metsänhaltija voidaan ajatella metsän henkilöitymäksi, joka on mahdollistanut metsän kanssa keskustelun, kuten elinkeinopainneiden käsittelyn ja niihin liittyvien toiveiden ja pelkojen ilmaisemisen. Toisaalta metsään on liittynyt väistämättä myös negatiivisia kokemuksia, joita on pyritty käsittelemään rajanvedon avulla: ihmisten alue on erotettu luonnosta, ja niiden sekoittumista on pidetty (tietyissä tapauksissa) epätoivottuna. Tällä tavoin metsästä tulevat uhat on tehty ymmärrettäviksi, ja niiden torjunta mahdolliseksi.

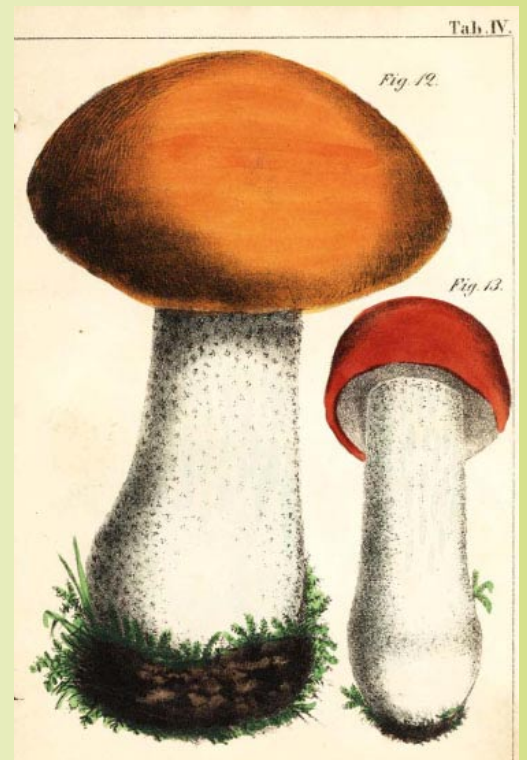
Tomi Letonsaari, FM

Metsähistoriaa omalta kotikoneelta vai kirjavaraston uumenista?

Vielä toistaiseksi oikean painetun kirjan lukeminen miellyttää useampia suomalaisia elektronisen kirjan sijaan. Verkko on kuitenkin nykyisin monille ensisijainen tiedonlähde ja siten painettu vanha kirjallisuus jää helposti unohduksiin. Vanhojen aineistojen saanti myös vaikeutuu, kun perinteisiä hyllykokoelmia vähennetään kirjastoissa voimakkaasti. Huonokuntoisten ja hauraiden julkaisujen säilyminen on turvattava. Kirjastot pyrkivät siirtämään vanhaa aineistoa digitoituun muotoon, jotta se olisi verkon kautta kaikkien saatavilla ja vapaassa käytössä.

Kotimaisia vanhoja metsäalan kirjoja on saatavilla kokotekstinä verkossa runsaasti, sillä Viikin tiedekirjaston kolmivuotisessa hankkeessa vuosina 2003–2005 digitoitiin noin 90 julkaisua. Hankkeen rahoitti Metsämiesten Säätiö. Tämän jälkeen kirjoja on digitoitu vähitellen lisää. Kaikki digitoidut aineistot on tallennettu Helsingin yliopiston kirjaston avoimeen julkaisuarkistoon Heldaan (<http://helda.helsinki.fi/>). Julkaisuarkistoon tallentamisella varmistetaan teosten säilyvyys ja dokumentin osoitteen pysyvyys. Julkaisut ovat myös hyvin löydettävissä, sillä esimerkiksi Google-hakukone löytää digitoidut teokset eri puolilla maailmaa olevista arkistoista.

Metsäalan digitoituja julkaisuja voi vapaasti selata, lukea, tallentaa omalle koneelle ja tulostaa. Osa julkaisuista on sellaisia, joissa on teks-

Punikkitatti eli punikkisieni
(*Boletus versipellis*, Fries.)
Sieni-kirja: eli Sieni-Kallen Oswiitta
tuntemaan ja käyttämään Syötäviä
Sieniä, Eduard Hisinger, 1863
<http://hdl.handle.net/1975/161>

tintunnistus. Tämä tarkoittaa sitä, että julkaisusta voi hakea tiettyjä sanoja, kasvilajien nimiä tms. ja kyseinen kohta löytyy tekstistä helposti. Tämä menetelmä perustuu OCR-ohjelmiston (Optical Character Recognition) käyttöön. Olisi kätevää, jos kaikissa digitoiduissa julkaisuissa olisi tämä toiminnallisuus. Tekstintunnistus on kuitenkin kallista varsinaiseen digitointiin verrattuna, sillä virheetön tekstintunnistus vaatii koko tekstin läpikäymisen sana sanalta. Vanhimmissa julkaisuissa kirjasinlaji on fraktuura, johon tekstintunnistusta ei ole voitu tehdä lainkaan. Kustannusten vuoksi myös Silva Fennican ja Acta Forestalia Fennican toisessa vaiheessa digitoitujen numeroiden tekstintunnistuksesta jouduttiin luopumaan. Alkuperäisen digitoidun ja tekstintunnistetun teoksen eroja ja toiminnallisuutta voi tarkastella esimerkiksi teoksesta *P. W. Hannikaisen Metsänhoito-oppi metsän ystäville*, josta on olemassa erikseen tavallinen pdf- ja tekstintunnistettu OCR-muoto: <http://hdl.handle.net/1975/8492>.

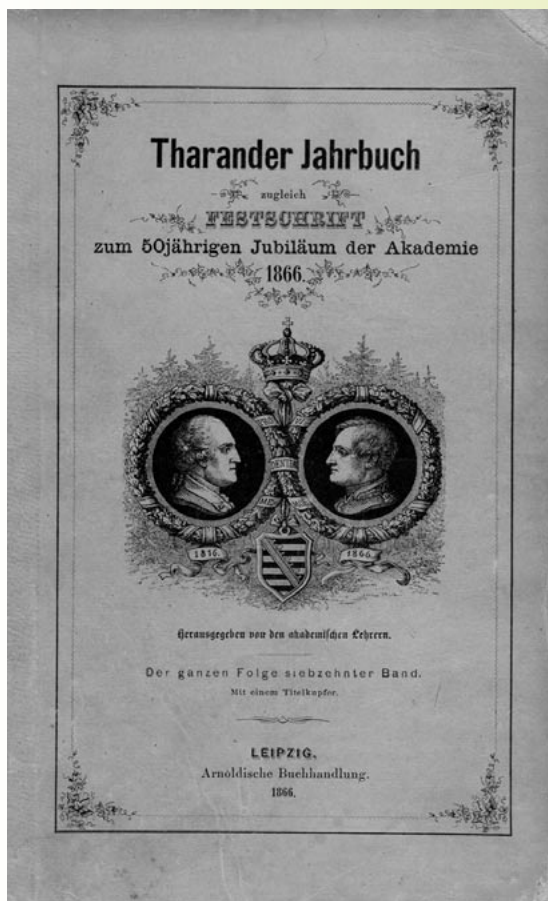
Valinnan vaikeutta ja selvitystyötä

Toivoessaan tietyn vanhan teoksen löytämistä verkosta tulee moni ihmetelleeksi, miksi jotkut teokset on digitoitu ja toisista teoksista saa näkyviin vain bibliografiset tiedot. Aineistoa digitointiin valittaessa on kuitenkin huomioitava monia valintaperusteita. Tiedekirjaston hankkeessa pyrittiin valitsemaan ensisijaisesti kotimaisia teoksia, jotka ovat metsähistoriallisesti tärkeitä ja mielenkiintoisia. Todellisuudessa tärkeä kriteeri on ollut se, että teos on ollut niin vanha, että tekijänoikeudet ovat rauenneet. Tämä tarkoittaa sitä, että kirjoittajan kuolemasta on kulunut vähintään 70

vuotta. Lupa julkaisun digitointiin ja verkkojakeluun voidaan pyytää myös tekijältä tai kirjoittajan perikunnalta. Näin toimittiin, kun Suomen Metsätieteellinen Seura ryhtyi digitoimaan Silva Fennica - ja Acta Forestalia Fennica -sarjoja.

Ennen digitointiin ryhtymistä on vielä tarkistettava, onko kirja digitoitu jo aiemmin jossain muualla. Esimerkiksi kotimaisia kasvitieteellisiä julkaisuja löydettiin valmiiksi kokotekstinä amerikkalaisesta julkaisuarkistosta, sillä kyseisen kirjaston digitointiohjelma eteni hylly kerrallaan. Digitointi on

Tharander Jahrbuchin nimiösivu vuodelta 1866. Tämä 50-vuotisjuhlakirja sisältää opiskelijaluettelot kotimaittain, joten siitä ilmenevät esim. Tharandtissa opiskelleiden suomalaisten metsänhoitajien nimet. <http://books.google.fi/books?id=rcsCAAAAYAAJ>

sen verran kallista ja työlästä, että samaa aineistoa ei kannata digitoida useaan kertaan. Viikin tiedekirjastossa digitointiin ei valittu kirjoja, joista on tehty näköispainos esim. *Kertomus Suomenmaan metsistä 1858*. Toisaalta *Sieni-kirja: eli Sieni-Kallen oswiitta tuntemaan ja käyttämään syötäviä sienä* on tästä poikkeus erinomaisten piirroskuviansa vuoksi.

Verkkoa selaillessa voi tehdä hämmästyttäviä löytöjä, kuten esimerkiksi Google Kirjat palvelussa *Tharander Jahrbuch, Nide 17 vuodelta 1866* on kokonaan digitoituna (yhteensä 248 sivua). Lisäksi dokumentissa toimii sanahaku! <http://books.google.fi/books?id=rCsCAAAYAAJ>

Kuinka metsähistoriallisia julkaisuja etsitään verkosta?

Digitoituja kotimaisia metsähistorian julkaisuja ja aineistoja voi etsiä monella tavalla:

- Jos tietää teoksen tarkan nimen, sen voi kirjoittaa Googleen: esim. *Kootkaa metsäpuitten siementä*. Todennäköisesti hakutuloksen sellainen viite, jonka www-osoitteessa on sana Helda, johtaa julkaisuarkistoon.
- Selaamalla teoksia Heldasta: Erikoiskokoelmat – Vanha metsäkirjallisuus – Selaa Heldaa - Tämä kokoelma - esim. nimekkeet (julkaisut aakkosjärjestyksessä)
- eViikistä: hae aiheen mukaan ja rajaa elektroniseen aineistoon esim. (metsänhoito and elektroninen aineisto) AND py<1950. Kaikki tiedekirjastossa digitoidut kirjat on kuvailtu tietokantaan asiasanoilla.
- Silva Fennica on saatavissa ensimmäisestä numerosta nykypäivään digitaalisessa muodossa: Heldassa on vuodet 1926–1997 ja Metlan sivuilla <http://www.metla.fi/silvafennica/> vuodesta 1998 eteenpäin.
- Acta Forestalia Fennican digitointi ja Heldaan tallentaminen jatkuu tänä vuonna, sillä Suomen Metsätieteellinen Seura on saanut rahoituksen digitoinnin jatkamiseksi Metsämiesten Säätiöltä. Tällä hetkellä Acta Forestalia Fennica löytyy kokotekstinä vuosilta 1913–1915 ja 1968–1993.
- Silva Fennica ja Acta Forestalia Fennica ovat Heldassa omassa kokoelmassaan: Yhteistyökumppaneiden julkaisut - Suomen Metsätieteellinen Seura (SMS).

Gylden, Claes Wilhelm, 1853
Handledning för skogshushållare i Finland, Nimiölehti
<http://hdl.handle.net/1975/414>

Digitointityön jatkaminen kirjastossa?

Helsingin yliopiston kirjaston Viikin kampuskirjastossa on pohdittu sitä, voitaisiinko kirjoja digitoida asiakkaiden tarpeiden ja ehdotusten mukaan (on demand). Joitakin vanhimpia teoksia kirjasto on digitoinut mieluummin kuin antanut niitä kaukolainaksi. Voisiko olla mahdollista, että metsähistorian tutkijat tai harrastajat itse digitoisivat tärkeäksi katsomiaan kirjoja ja ne tallennettaisiin kirjaston julkaisuarkistoon? Silloin tarvittaisiin selkeät digitointiohjeet tekijänoikeuksien selvittämiseksi sekä riittävän digitointitarkkuuden ja oikeiden tiedostomuotojen valitsemiseksi. Nykyiset skannerit ovat jo kohtuullisen edullisia ja niillä voidaan digitoida julkaisuja nopeasti ja laadukkaasti. Tiedostojen yhdistämiseen ja tekstintunnistamiseen tarvitaan kuitenkin jo kalliimpia ohjelmia. Lisäksi kokotekstin siirtämisessä arkistoon tarvitaan aikaa ja taitoa metadatan muodostamiseksi (tiedot julkaisusta ja teoksen sisältöä kuvaavat asiasanat). Kaiken kaikkiaan tarvitaan resursseja – aikaa ja rahaa.

Paperin kahinasta hiiren klikkauksiin...

Sähköisessä muodossa olevia kirjoja voi lukea ajasta ja paikasta riippumatta. Tekstiä voi suurentaa, jos näkö ei riitä pienen tekstin lukemiseen. Pölyallergikonkin silmät ja nenä pysyvät kuivina. Mutta jotain kuitenkin puuttuu: ohuiden hauraiden lehtien kääntelyn tuottama tunne, vanhan julkaisun pölyinen tuoksu, historian havina – tuntemuksia, joita painettuja, lukijoiden käsissä kuluneita metsähistoriallisia kirjoja selaillessa tulvahtaa mieleen.

Liisa Siipilehto, tietoasiantuntija
Helsingin yliopiston kirjasto,
Viikin kampuskirjasto

Blomqvist, A. G. 1891
Suomen puulajit metsänhoidolliselta kannalta, II Kuusi
<http://hdl.handle.net/1975/67>

Lisää Viikin tiedekirjaston digitointihankkeesta ja lähdetietoja:

Pirnes, Kristiina 2004. Pisteitä tuumalla – Viikin tiedekirjaston Vanhan metsäkirjallisuuden digitointihanke 2003-2005.

http://www.helsinki.fi/kirjastot/verkkari/2004/04/digi_viiikki.html

Siipilehto, Liisa. 2005. Kuolinvuosisa metsästävässä – kokemuksia digitointihankkeesta. Verkkari 09/05.

http://www.helsinki.fi/kirjastot/verkkari/2005/09/digihanke_Viikki.html

Katila, Pia. 2009. Vanhat tieteelliset julkaisusarjat sähköiseen muotoon. Suomen Metsätieteellinen Seura ry. Rahoituksen tuloksia 31.12.2009. Metsämiesten Säätiö.

http://www.mmsaatio.fi/www/fi/rahoituksen_tuloksia/2009.php?we_objectID=138

Siipilehto, Liisa. 2009. Metsäalan vanhojen tutkimusjulkaisujen löytyvyys paranee. Viikin tiedekirjasto. Rahoituksen tuloksia 31.12.2009. Metsämiesten Säätiö.

http://www.mmsaatio.fi/www/fi/rahoituksen_tuloksia/2009.php?we_objectID=137

Kansallinen digitaalinen kirjasto tuo kulttuuriperinnön kaikkien ulottuville

Opetusministeriö käynnisti kaksi vuotta sitten kansallisen digitaalisen kulttuuriperinnön saatavuutta ja säilymistä kehittävä hankkeen. Hankkeessa tehdään ensimmäistä kertaa näin mittavaa yhteistyötä koko muistiorganisaatiokentän kesken – mukana on yhteensä 35 museota, arkistoa ja kirjastoa sekä lähes 100 asiantuntijaa kulttuuriperinnön alalta. Kansallisen digitaalisen kirjaston tavoitteena on avata jo ensi vuonna asiakasliittymä, jonka kautta voi hakea museoiden, arkistojen ja kirjastojen kaikkia digitaalisia aineistoja. Lisäksi KDK-hankkeessa suunnitellaan digitaalisen aineiston pitkäaikaissäilytystä, joka omalta osaltaan takaa kulttuuriperinnön ja siihen liittyvän tiedon säilymisen myös tuleville sukupolville. Kansallisen digitaalisen kirjaston kautta aineistot saatetaan lisäksi laajemmin näkyville, muiden eurooppalaisten kulttuuriperintöaineistojen kanssa Europeana-portaaliin (www.europeana.eu).

Kansallinen
digitaalinen
kirjasto

Tähän asti muistiorganisaatioiden kokoelmia ja palveluja on pitänyt etsiä useista eri paikoista. Digitoimattomiin kokoelmiin on voinut tutustua vain paikan päällä eri organisaatioissa, eikä läheskään kaikkea digitoitua aineistoakaan ole ollut julkisesti saatavilla. Vaikka eri organisaatiot ovatkin tarjonneet Luston ja muiden metsämuseoiden käyttämän Kantapuun tapaisia julkisia verkkopalveluita, asiakkaiden ei aina ole ollut helppoa löytää niitä. Lisäksi asiakkaan tiedontarpeen on tähän asti täytynyt olla aika tarkka. Esimerkiksi Kantapuussa haku täytyy kohdistaa joko esineisiin, valokuviin tai arkistoaineistoihin, vaikka asiakkaan etsimä tieto voisi sinällään olla minkä tahansa museoaineiston yhteydessä.

Museoviraston ylläpitämä Suomen museot online -palvelu (www.suomenmuseotonline.fi) on jo usean vuoden ajan mahdollistanut useiden museoiden kokoelmien hakemisen samasta paikasta. Suomen museot online ei kuitenkaan kata kaikkien museoiden kaikkia digitoituja kokoelmia, eikä siihen ole liitetty kokoelmapalveluita.

Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymän myötä museoiden, arkistojen ja kirjastojen aineistoista muodostuu yksi laaja kokonaisuus. Tiedonhakijan ei enää tarvitse tietää, kuka aineistot omistaa tai mikä organisaatio niitä hallinnoi. Esimerkiksi hakemalla yhden henkilön nimellä voi löytää eri muistiorganisaatioiden hallinnoimia tähän henkilöön liittyviä aineistoa, vaikkapa hänen maalauksiaan taidemuseoista, hänestä kirjoitettuja kirjoja kirjastoista, kirjeenvaihtoa arkistoista ja hänelle kuuluneita esineitä ja valokuvia museoista. Yhä useampi muistiorganisaatio voi myös asiakasliittymän kautta tarjota tiedonhakijan kannalta tärkeitä palveluita, esimerkiksi mahdollisuuden tilata valokuvia, varata kirjoja, uusia kirjalainoja, tilata asiakirjoja, antaa palautetta luettelointitiedoista tai pyytää lisätietoja aineistoista.

Luston, Lapin metsämuseon, Pielisen museon, Suomen Metsästysmuseon, Verlan tehdasmuseon, Ilomantsin Museosäätiön ja Nurmeksen museon omistama Kantapuu-museotietokanta palvelee jo seitsemättä vuotta ennen kaikkea metsähistoriasta ja -kulttuurista kiinnostuneita. Kantapuun käyttäjämäärät ovat vuosittain koko ajan kasvaneet. Kantapuu on mukana myös Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymän pilotissa, joka käynnistyy tänä syksynä. Vuodesta 2011 lähtien metsähistorian harrastajat ja tutkijat saavat ulottuvilleen yhä laajemmat metsähistoriaanakin liittyvät aineistot, joita eri museoilla, arkistoilla ja kirjastoilla kokoelmissaan on.

Leena Paaskoski, Suomen Metsämuseo
Luston intendentti ja Kansallisen digitaalisen
kirjaston saatavuusjaoston jäsen

Savon saloilta ja savotoilta maata puolustamaan

Asutustoiminnan yhteiskunnallisia tavoitteita – oman maan saanti ja maan puolustaminen

Talvisodan päättymisestä tuli kuluneeksi 70 vuotta 13.3. 2010. Käsitteillä talvisodan “henki” ja talvisodan “ihme” selitetään ankaran puolustustais-telun yhtenäisyyttä, peräänantamattomuutta ja onnistumista. Miten esimerkiksi “henki” (yhtenäisyys) saattoi syntyä vuoden 1918 sisällissodan kahtia repimässä maassa? Käsittelemme muutamia tekijöitä, jotka auttoivat suomalaisia selviytymään toisen maailmansodan myrskyistä. Esitys ei ole tyhjentävä. Tarkastelen lähinnä sellaisia seikkoja, jotka eivät esiinny tai korostu runsaana versovassa sotahistorian tutkimuksessa.

Yhteiskunnallinen ja taloudellinen kehitys Suomessa 1918-1939 ja vuodesta 1945 eteenpäin lujitti maanpuolustushengen ja -tahdon juuria. Maa- ja asutuspolitiikalla oli paljon merkitystä yhteiskunnan eheyttäjänä ja yhteiskuntarauhan turvaajana poliittisesti epävakaina aikoina. Asutuspolitiikka huolehti myös nuoren itsenäisen valtion huoltovarmuudesta – esimerkiksi elintarvikeomavaraisuudesta.

Pienviljely oli yhteiskunnallisesti tärkeää, koska sen avulla eheyttiin kahtiajakautunutta yhteiskuntaa. Taustalla olivat vuoden 1918 sisällissodan synkät tapahtumat jälkipyykkeineen. Maattomien asuttaminen oli olennainen osa itsenäisyyden ajan alun sisäpolitiikkaa, johon kuului laajoja yhteiskunnallisia ja taloudellisia uudistuksia. Pienviljelyksen arviointiin kurovan umpeen maaseudun tilallisten ja tilattomien välistä juopaa. Uuden maapolitiikan nähtiin avaavan tilattomille ja varattomille, mutta yritteliäille ihmisille väylän yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen nousuun. Pientilavaltaisen maatalouden mallin toteuttamisena tähdättiin yhteiskunnallisten, taloudellisten ja poliittisten ongelmien välttämiseen. Tavoitteet olivat enemmän yhteiskunnallis-poliittisia kuin taloudellis-kaupallisia.

Maata pidettiin maaseudun ja yhteiskunnan mahdollisuutena 1900-luvun alussa. Jakamalla maata tilattomille jaettiin samalla työtä ja toimeentuloa “irralisille” ihmisille. Asutustoimintaa toteutettiin 1920-luvulla laajan yksimielisyyden vallitessa. Yhtenäisyyttä voimisti vielä vuosien 1917-1918 elintarvikekriisi, joka palautti karvaasti mieliin 1860-luvun kato- ja nälkävuodet – ja Suomen kansaa usein kurittaneen nälän. Lisäksi talollisten maata jaettiin koko ajan perinnönjaoissa ja sukupolvenvaihdoksissa – vapaaehtoisessa maan osituksessa. Itsenäisten tilallisten, erityisesti pientilallisten, määrä kasvoi voimakkaasti. Pienviljelyn lisääminen ja kehittäminen nähtiin avaimiksi maataloustuotannon nousuun ja elintarvikeomaisuuden saavuttamiseen.

Asutuspolitiikan päätavoite eli itsenäisen talonpoikaisväestön luominen saavutettiin. Lisäksi asutustoiminnan tavoitteena oli muodostaa tiloja, joissa tilallinen saisi pääasiallisen toimeentulonsa. Tämä tavoite toteutui

vajavaisesti. Pellonraivauksesta ja maatalouden kehittämisestä huolimatta kaikilla pientiloilla ei tultu toimeen tilan tuotolla. Tällaisten pientilallisten oli etsittävä lisätuloja tilan ulkopuolelta: savotoilta, uitoilta, kalastuksesta ja muista työkohteista.

Esimerkiksi Savossa väkeä sidottiin yhtäläillä sekä omaan “turpeeseen” eli pientilavaltaiseen maatalouteen että “tukkiin” eli metsätalouden ja metsäteollisuuden työvoimaksi – mullan ja pihkan tuoksuisiin töihin. Turpeeseen sitomisella tarkoitan sitä, että maanvuokraajista ja tilattomista tuli asutustoiminnan kautta oman pientilan viljelijöitä. Tällainen uudistilallinen sai osan toimeentulostaan omasta maataloudesta. Muu välttämätön toimeentulo, lisäansio, oli haettava oman pientilan ulkopuolelta. Työvoimavaltaisessa metsätaloudessa oli tarjolla kosolti työtä. Pientilallisista tuli metsätaloudelle luotettavaa työvoimaa, joka siirsi puun monen työvaiheen kautta kannoilta tehtaiden nieluun. Puu, ylivoimaisesti tärkein vientituote, piti saada liikkeelle syrjäisiltä saloilta ja vaikeakulkuisistakin paikoista kuljetusreittien varsille ja siitä edelleen jalostettavaksi tehtaisiin. Teollisuuden raaka-ainehuollon toiminnan takasi työryhmä: pientilallinen, hevonen, reki, kirves, justeerijä ja pokasaha. Siten syntyi sidos “tukkiin”. Metsätöiden varassa elänyt pienviljelijöiden Savotta-Suomi muotoutui.

Asutustoiminta vakiinnutti maaseudun oloja poliittisesti ja taloudellisesti. Asutustoiminnalla tavoiteltiin yhteiskuntarauhaa ja annettiin väestölle mahdollisuus elää suhteellisen turvatuissa oloissa maaseudulla. Yhteiskunta eheytyi ja yhteiskuntarauha vakiintui. Tuoreiden maanomistajien maanpuolustushenki ja -tahto kasvoivat. Samalla asutustoiminta tuotti vuosikymmeniksi työvoimaa työvoimavaltaisen metsätalouden tarpeisiin. Asutustoiminta rakensi maatalouden pientila-Suomea, mutta se muovasi myös metsätalouden leimaaman metsätyö-Suomen, Savotta-Suomen, rungon. Tavoitteisiin kuului pitää maa kauttaaltaan asuttuna. Siihen kytkeytyi myös maanpuolustukseen liittyneitä perusteluja.

Kunto kova – henki hyvä!

Toista maailmansotaa edeltänyttä maakysymyksen hoitoa on arvosteltu siitä, että hankkeen tavoitteet olivat enemmän yhteiskunnallis-poliittisia kuin taloudelliskaupallisia. Talvisodan “henki” osoitti yhteiskunnallisen eheyttämisen ja omaan maahan kiinnittämisen toimineen myös psykologisella tasolla: maanpuolustushenki kasvoi maaseudulla kirveen ja kuokan varresta. Millaisista oloista talvisotaan käsketty Savon soturi oli lähtöisin? Talonpoikaisarmeijan sotilaallinen kyky kasvoi kovassa ruumiillisessa työssä, jokapäiväistä leipää ja särvintä hankittaessa, pieniltä pelloilta ja suurilta saloilta. Maahan juurrutetut pienviljelijät olivat valmiita tarvittaessa puolustamaan omaa kotikontuaan. Siitä kumpusi ilman uhoa maanpuolustustahto – henki. Raskaat maa- ja metsätaloustyöt kohensivat sotilaallista kykyä, mikä palveli hyvin metsäiseen ja soiseen maastoon suunniteltua puolustustaktiikkaa. Se korvasi jonkin verran heikon aseistuksen puutteita.

Kenraali Adolf Ehrnrooth arvioi jatkosodassa johtamia Savon, Savotta-Suomen miehiä:

“Savonlinnaan sijoitetun Itä-Savon sotilasläänin tehtäväksi tuli perustaa 2.D. Divisioonan ytimen muodosti rauhanaikainen 7.Prikaati. Henki oli erinomainen ... Joukon pääosa oli Savon maakunnasta, Reserviläisistä perustetut JR28 ja JR49 olivat Savon miehiä, kotoisin mm. Kerimäeltä, Säamingistä, Rantasalmelta ja Joroisista, JR49 mm. Sulkavalta, Puumalasta, Juvalta ja kaikista muistakin maakunnan pienimmistä pitäjistä. KTR 15 oli Varkaudesta. Sotilasaines oli erinomainen. Senaikainen savonmies oli tottunut kovaan elämään ja työhön, tulemaan vähällä toimeen ja oli kuin kotonaan suurissa saloissa ja erämaissa.”

Tuntemattomat sotilaat tulevat tutummiksi. Kenraalin kuvaamien “savonmiesten” elämä oli ollut ennen toista maailmansotaa raskaiden maa- ja metsätaloustöiden kyllästä. Jokapäiväinen työ edellytti luontevaa toimimista ja liikkumista luonnossa. Itsenäisyyden alkuaikojen miehet olivat todella kuin kotonaan saloissa ja lumisissa metsissä. Sotilaan perustaidot lutviutuivat luonnostaan leipätyötä tehdessä. Metsäpeite tarjosi myös suojaa “Tapiolan tarhoissa” kulkemaan tottuneille. Metsillä on ollut suomalaisille paljon geopoliittista merkitystä. Työvoiman saannin turvaamille savotoille kuului itsenäisen Suomen asutustoiminnan päätavoitteisiin. Muut tavoitteet olivat ideologisia, yhteiskuntarauhaa turvaavia, maanpuolustuksellisia ja elintarvikehuoltoon liittyneitä – kaikki suomalaisen yhteiskunnan selviytymisen kannalta painavia tekijöitä. Talvisodassa toisiaan tukivat maantieteelliset tekijät (vesistökapeikat, metsäinen ja soinen maasto) ja yhteiskuntarakenne. Jälkimmäisellä tekijällä tarkoitan suomalaisen yhteiskunnan eheyttämistä moninaisin valtiojohtoisin toimin (lainsäädäntö 1918-1939), johon maatalousvaltaisen yhteiskunnan asutuspolitiikka kuului merkittävänä osana. Metsässä oli Suomen turva sodassa, kylmässä sodassa ja rauhassa – sotakorvausten ja jälleenrakennuksen maassa.

Heikki Kupiainen, FT

Kirjoitus on tiivistelmä Metsähistorian Seuran vuosikokouksesitelmästä 25.3. 2010. Tarkemmin ja syvemmin aiheesta: Heikki Kupiainen, Savon saloilta ja savotoilta maata puolustamaan. Savolaisen maanpuolustuskyvyn ja -tahdon juuria itsenäisyyden ajan alkuvuosikymmenillä. Artikkeliteoksessa Porrassalmi II. Etelä-Savon kulttuurin vuosikirja 2009. Savon Sotilasperinneyhdistys Porrassalmi 2009.

Talvisodan sotilaallisen ”ihmeen” jäljillä!

Suomalainen sotilaskansalaisuus lienee yksi 1900-luvulla muodostuneista itsestäänselvyyksistä, vaikka kyse on siis niistä aineettoman suorituskyvyn elementeistä, jotka ratkaisevat sotien ja kriisien lopputuloksen. Aineettomat elementit muodostuivat asevoimien joukko-osastojen joukkokoheesioista, eri henkilöstöryhmien välisen vuorovaikutuksen onnistumisesta, pienryhmien ryhmäytymisestä sekä lopulta myös yksittäisen kansalais- ja ammattisotilaan halusta uhrata oman henkensä puolustaessaan sitä, minkä hän koki tärkeäksi. Mäntsälän kirkon hautausmaalla on sankarivainajien kunniaksi pystytetty muistomerkki, mutta se sanat ovat poikkeukselliset. Yleensä sodassa henkensä menettänyt on haudattu isänmaallisuuden ja isänmaanrakkauden saatesanoin. Mäntsälästä löytyy poikkeuksellinen teksti, joka kuuluu näin: ”*Sen suurempaa rakkautta ei ole kenelläkään kuin että hän antaa henkensä ystäviensä edestä*”. Kansalaisotilaiden kielessä ja ymmärryksessä kyse oli siis siitä mikä oli muodostunut sosiaalisesti pääomaksi kahdenkymmenen vuoden aikana ennen talvisotaa. Rakentumisen jälkeen siitä oli muotoutunut itsestäänselvyys. Ystävä ei ollut sodan kokeneille vain hyvänpäiväntuttu tai koulukaveri, vaan jotain syvempää – jotain inhimillisen olemuksen olemassaolon ymmärryksen tukemaa käsitystä omasta paikasta kasvottomalta tuntuneessa organisaatiossa. Ystävä oli muotoutunut kollektiivisesti jaetun ja välitetyn kokemuksen kautta.

Suomalainen sotilaspukuun puettu kansalainen sekä ammattisotilaaksi koulutautunut mies taistelivat toisen maailmansodan rintamalla, täyttääkseen viralliselle organisaatiolle annetun tehtävän mutta myös ollakseen siellä, minne virallinen organisaatio heidät sijoitti. Yksittäiselle kansalaisotilaille saattoi olla sodan olosuhteissa jopa yhdentekevää se, mihin hänen joukko-osastonsa oli sijoitettu tai mitä se teki. Oleellisempaa olivat vertaisverkostot, oman lähipiirin olemassaolo ja juuri omassa perusyksikössä (eli komppaniassa) toimiminen, joka erosi selkeästi tai mahdollisesti jopa merkittävästi toisista vastaavista perusyksiköistä. Vuoden 1919 ja 1939 armeijoita ei voi tässä mielessä pitää millään tavalla samanlaisina, jos tällä vertailulla on sinänsä mitään arvoa. Merkittäväksi vertailun tekee sotataidon näkökulma, joka korosti molempina aikoina rintamalinjasodankäyntiä ja sodankäyntiin erityisesti varatuilla sotatoimi-alueilla toimimista. Vuonna 1939 kenttäarmeija oli valmis käymään taisteluita kaukana kotirintaman olosuhteista. Vuonna 1919 sen henkilöstö ei olisi ollut siihen valmis. Tätä kykyä harjoiteltiin siis kaksi vuosikymmentä. Organisaatiosta tuli vähitellen yhteinen, koska se salli jotain sellaista, mikä oli ollut vasta rakenteilla vuosikymmen aikaisemmin. Sodan inhimillinen suorituskyky oli muotoutunut kasarmien mentaalisissa sulatusuuneissa, joissa valkoinen, punainen, herra, jätkä, varakas, varaton, maanomistaja, maaton sekä idealisti ja realisti oppivat ymmärtämään erilaisuuden omakohtaisesti.

Mikä oli kenttäarmeijan maanpuolustustahto syksyllä 1939? Olisiko tilastollinen prosenttitieto pystynyt ilmaisemaan organisaation todellista halua toteuttaa tehtävänsä? Kertovatko nämä luvut toisaalta nykyäänkään muuta kuin asenteesta suhteessa menneeseen, menneen ajan kunnioituksesta sekä kuvitelluista menneen ajan asettamista odotuksista omalle toiminnallemme? Haluamme ehkä tahattomastikin miellyttää niitä, jotka ovat antaneet suurimman uhrin kansakunnan eloonjäämiskamppailuissa, emmekä kehtaa olla ruksaamatta ylintä motivaatiomittarin asteikkoa. Minkälaisen tuloksen mahdollinen maanpuolustustahtokysely olisi tuottanut syksyllä 1939? Mitä jos mittari olisi näyttänyt, että vain 30 % olisi ollut valmiina aseelliseen taisteluun vihollista vastaan, vaikka lopputulos olisi ollut epävarma. Millä mielellä tuleviin taisteluihin olisi suhtauduttu armeijan päämajassa tai poliittisen eliitin keskuudessa? Sodankäyntikyky ja -halu eivät ole kuitenkaan järkipäristettävissä ja eristettävissä jonkinlaiseksi kognitiiviseksi harkintakyvyn ja siis ihmiskehon ulkopuoliseksi tahtotilaksi, koska ihmisen kriisiselviytymiskykyä ole mahdollista mitata niillä metodeilla, millä selvitetään esimerkiksi kansalaisten äänestämiskäyttäytymistä tai kulutustottumuksia. Sotilaallinen toiminta on ja on aina ollut sosiaalista toimintaa, mikä asettaa arvioinneille aivan omanlaatuisia vaateita.

Sota herättää suuria intohimoja ja muita tuntemuksia. Esimiestänsä kiroavan kansalaissotilaan kohtaaminen sodan kaaoksen keskellä ei ole voinut olla helppo ja yksinkertainen tehtävä ammattisotilaille, jotka yrittivät pitää kulutussodankäynnin raameja pystyssä tilanteissa, joissa menestys lepäsi jonkun sellaisen tekijän varassa, joka ei ollut enää järjellisesti selitettävissä. Sotilasjohtajat olivat joutuneet tunnistamaan, että kansalaissotilaan tahtotilan salaisuuksien sisälle pääsee vain jos on ensin antautunut niille. Kyse oli ihmisten johtamisen ensimmäisestä vaatimuksesta, eli siitä, että johtajan oli kyettävä siirtämään huomionsa alaistensa toiminnan tuloksiin ja opittava olemaan katsomatta toiminnan luonnetta, käyttäytymistä sekä toiminnan näköisyyttä. Samalla oli pystyttävä siirtämään huomio kurinalaistamisesta toiminnalliseen valmiuteen – koettuun ja todettuun toimintakykyyn, eikä sen ideaalisiin ja käytännöstä irti oleviin tasoihin.

Herra ja jätkä taistelivat rinnakkain, koska tiesivät kokevansa yhdessä jotain sellaista, joka ei erottaisi heitä, vaan sitoisi heidät yhteisen kokemuksen kautta toisiinsa. Herran ja jätkän välinen kitka, eli pelkistettynä aikakauden yhteiskunnalliset jännitteet, purkautui organisaation sisäiseksi voimaksi, jota tarvittiin sodan kaaoksesta ja inhimillisesti katsottuna äärimmäisistä olosuhteista selviytymisessä. Rauhanaikaisesta mustavalkoisesta sietämisestä muotoutui sodan arjessa kenttäharmaa toimintakyky, jossa mustavalkoinen polariteetti oli kuitenkin jatkuvasti läsnä. Ilman tätä jännitettä ei olisi luultavasti ollut suorituskykyä, joka on ihmetyttänyt maailmaa lähes seitsemänkymmentä vuotta.

Toisen maailmansodan suuret voitot ja tappiot taistelukentällä olivat kansalaissotilaiden tuottamia. Vain yksittäisissä tapauksissa kyse oli eräänlaisten valiojoukkojen aikaansaannoksista. Edelleen ihmetellään esimer-

kiksi Ranskan ja Italian asevoimien nopeaa luhistumista taistelukentällä toisen maailmansodan alkumetreillä. Kyse ei voinut olla taitavista tai taitamattomista nuolista sotapäälliköiden kartalla, vaan jostain, mikä oli muodostamassa tahtotilan jatkaa epätoivoistakin taistelua. Kyse ei voinut olla vain primääriryhmistä ja niiden kiinteydestä. Se selittää ehkä toimintakyvyn säilymistä mutta ei sitä, että kokonaiset joukko-osastot ja yhtymät taistelivat tai eivät taistelleet. Kyse oli tutkimukseni valossa lähinnä sotataidon ja kansallisen tason mentaliteettien ja identiteettien vaikeasti paikannettavista mutta sodan olosuhteissa paljastuvista yhteensovittamisen ongelmista tai menestystekijöistä. Sota osoitti sen mikä oli ollut piilossa jo rauhan aikaisissa armeijoissa.

Juha Mälkki, VTT, yleisesikuntamajuri

Kirjoitus on tiivistelmä Metsähistorian Seuran vuosikokousesitelmästä 25.3. 2010 ja perustuu Juha Mälkin väitöskirjaan: Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ”talvisodan ihmeeksi”. Suomen Kirjallisuuden Seura (2008).

Jussi Lainio – poromiesten ja savottalaisten mestarikuvaaja

”Metsä-Lapin Jack London”

Vuonna 1935 ilmestyi tuohon mennessä täysin tuntemattoman kirjoittajan, Jussi Lainion, neljästä kertomuksesta koostuva novellikokoelma ”Pohjolan elinkautisia”. Johtavat kirjallisuusarvostelijat Arvi Kivimaasta Matti Saloseen (myöh. Kurjensaari) tervehtivät uutta tekijää innostuneina ja hänelle ennustettiin suorastaan loistavaa tulevaisuutta. Kaarlo Marjanen risti hänet Uudessa Suomessa ”suomalaisen Metsä-Lapin Jack Londoniksi”, ellei enemmäksikin. Pentti Haanpää ja Toivo Pekkanen näyttivät Lainiosta saaneen nyt tasavertaisen seuraajan ja kilpailijan varsinkin kun seuraavana vuonna, 1936, ilmestynyt ”Metsien vapaudessa” todettiin kertomuksiltaan edellisen veroiseksi. Lainion menestyksen kruunasi hänelle vuonna 1936 myönnetty SKS:n kirjallisuuspalkinto.

Tavanomaista suomalaista jätkä- tai tunturiromantiikkaa näissä peräpohjalaisten elämänkohtaloitten kuvauksissa ei juuri ole. Ei niistä myöskään löydy varsinaista luonnonkuvausta tai lyyristä tunnelmointia. Tästä huolimatta metsäinen erämaa elää koko ajan ja huokuu kylmää hengitystään novellien varsinaisena taustana ja ympäristönä. Vahvat tapahtumat kuvataan ilman koreilua ja teennäisiä paisutuksia; tekijä seuraa myötätun-

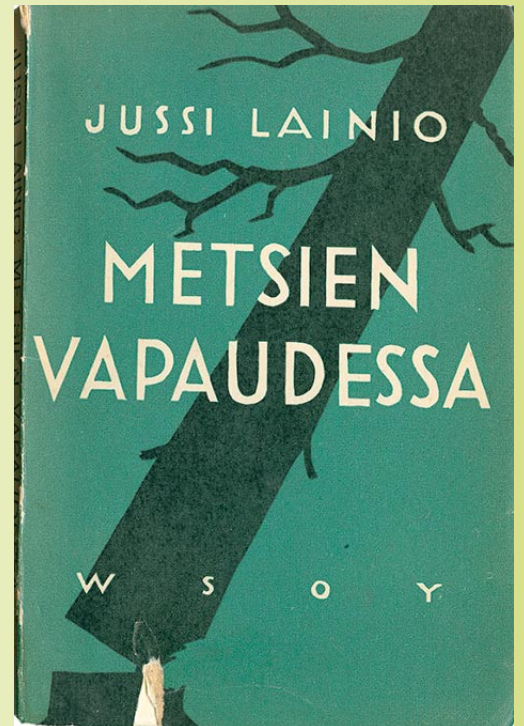
toisena mutta samalla älyllisesti kylmänä miten pitelemättömiksi roihahtaneet tunteet saavat ihmiset valtaansa äärimmäiseen raivon saakka. Näissä novelleissa käydään taistelua kirjaimellisesti elämästä ja kuolemasta ja joskus vain sattuma ratkaisee kuka pääsee voitolle. Sellaiset elämäntarinat kuin tukinkaataja “Hurja-Aholan” joutuminen miesmurhan jälkeen “Pohjolan elinkautiseksi” tai raajarikoksi paleltuvan “Nyrkki-Huttusen” taistelu elämästään ovat todellista elävää kansalliskirjallisuutta!

On Lainiolla joskus huumoriakin, mutta se on melkein aina karmeaa. Novelli “Uuteen suuntaan” kertoo neljästä toveruksesta, jotka ovat paluumatkalla Vienen Kantalahdesta Suomen puolen savotoille. Ruoka on loppunut eikä oikeista suunnistakaan olla selvillä. Kun yksi joukosta alkaa nälän sekoittamana ahmia lammen rannalta löytämäänsä mätää haukea, hän pian menehtyy. Jäljelle jääneet peittelevät vainajan jäkälillä ja lahopuilla ja lausuvat kukin siunaussanansa, joissa mm. painottavat haudatulle vainajalle että hänen tulee viimeisenä päivänä nousta muita aikaisemmin, koska lepää näin kaukana kaikista muista!

Metsäherratkin vilahtavat tukkijätkien ohella Lainion kertomuksissa, ja silloin ironiseen tai suorastaan vihamieliseen sävyyn kuvattuina. Kun jätkiä halveksiva, keikarimaisesti pukeutunut hakkuuvartija Kylén lyö nyrkillä Aholan Lauria leukaan ja toisella kädellään hamuilee pistoolia takataskustaan, raivostunut Lauri vääntää hakkuuvartijan pään sijoittaan. Novellissa “Poromies Kokkolasta” työmaan kasööri Berg haastaa oppaansa Niskan Villen oikeuteen vääristellyin perustein ja “Metsäkauptassa” “Pohjola-yhtiön” metsäpäällikkö Bomberg eli “Iso-Pumperki” (jota lukijalle osoitellen kuulemma kutsutaan “Pohjolan kuninkaaksi” ja “Leivän isäksi”), ostaa heti Ison jaon jälkeen metsäkylän manttaalinomistajilta heidän tukkipuunsa summakaupalla alihintaan. – Metsäherrojen vierautta tavallisesta kansasta korostaa vielä se, että keskenään he kaikki käyttävät ruotsia!

“Poromies ja tukinkaataja Kittilästä”

Jussi Lainio (Juho Aapo Lainionranta, aikais. Kinisjärvi) syntyi huhtikuun 1. päivänä 1898 Kittilän Alakylässä. Poromiehen ja pientilallisen poikana Jussi oli 13-vuotiaasta isänsä mukana porometsässä. Muutaman vuoden kuluttua hän oli jo täysin oppinut poromies, jonka suuntavaisto oli niin tarkka, että se herätti ihailua ja ihmetystä. Ensimmäisen maailmansodan loppuaikana koko Länsi-Lappia kohtasi kuitenkin porokato niin, että Jussinkin oli lähdettävä savotoille. Elämä talvisin hakkuilla ja

kesäisin uittotöissä osoittautui ennen pitkää niin raskaaksi hintelälle nuorukaiselle että hän jälleen vaihtoi elämänuraa. Vanhemman toverinsa, samasta kylästä kotoisin olevan Eemil Pyttysen avulla Jussi Lainio pääsikin vuonna 1927 opiskelemaan Työväen Akatemiaan, missä hän omien sanojensa mukaan viihtyi erinomaisesti. On ilmeistä, että Akatemian kirjallisuuden opettaja Lauri Haarla ohjasi kirjoista ja kirjoittamisesta kiinnostunutta oppilastaan tavallista enemmän.

Keväällä 1931 Jussi Lainio suoritti Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa hallinnollisen tutkinnon ja pääsi sitten maatalousministeriön asutusasiain osaston eli ASO:n palvelukseen ja sieltä Uudenmaan lääninhallitukseen, missä hän palveli kirjanpitäjänä vuosikymmenet. Uusia kertomuksia hän ei kirjoittanut kuin muutaman Työväen Akatemian toveriliiton kokoomajulkaisuihin. Kun Jussi Lainio kuoli 17.3.1957 ainoastaan 58 vuoden ikäisenä, vain kaksi lehteä, "Työläisopiskelija" ja oululainen "Kaltio" julkaisivat hänestä muistokirjoituksen. - Täysin ei Lainio silti painunut unohduksiin. Vuonna 1961 julkaistiin hänen novelleistaan Tapani Rantalan taitavasti kuvittama yhteisnide nimellä "Lapin tarinoita".

Jonkin verran on kummasteltu sitä, että Jussi Lainion kaltainen sisäisen voiman pakottamana luova kirjailija vaikenen erinomaisen alun jälkeen loppuiäkseen. "Eloton leipätyökö sammutti suuren hengen", kysyi Into Kallio aiheellisesti Lainion elämää ja kertomataidetta tarkasteltuaan. – Ehkä oli niin, että Jussi Lainio tunsu jo antaneensa parhaansa, ja vuosien mittaan yhä koveneva itsekritiikki hävitti ja hautasi niin uusien novellien luonnokset. Jälkimaailmalle Jussi Lainio onkin näennäisestä mutkattomuudestaan jäänyt viime kädessä suureksi arvoitukseksi.

Matti Leikola, prof. emer.

Savotoilta uittoreittien varsille ja kuvia metsästä

Suomen Metsämuseo Luston kesäkausi avataan uusien näyttelyiden merkeissä 30. huhtikuuta. Tulevana kesänä näyttelyissä nähdään metsätyötä savotoilla ja uitolla, kertomus metsänparantajien vuosisadasta ja taiteen keinoin tulkittuja ajatuksia ja kokemuksia metsästä.

Kesän pääteema, Vanha savotta -näyttely, avaa näkökulmia entisaikojen savotoille ja uittoreittien varsille – pokasahojen, tukkijätkien ja suomenhevosten kultakaudelle. Näyttelyssä on esillä runsaasti savotoille ja uittoon liittyvää esineistöä sekä kuva- ja filmimateriaalia, jotka kertovat elävällä tavalla suomalaisen metsätyön ja uiton pitkästä historiasta sekä niihin liittyvästä elämäntavasta, työstä, ihmisistä ja tarinoista.

Vanha savotta -näyttely täydentää oivalla tavalla puunkorjuun ja metsätalouden ja -teollisuuden koneistumisesta kertovaa Koneaika-näyttelyä, joka avattiin Lustossa kaksi vuotta sitten. Uuden näyttelyn myötä Lustos-

sa on esillä koko suomalaisen metsätyön historia aina hevossavotoilta ja uitolta nykypäivän koneiden aikakaudelle saakka.

Toinen kesän pääteemoista esitellään Metsänparantajien vuosisata -näyttelyssä. Suomessa tehtiin 1900-luvulla valtava työ metsänkasvatuksen hyväksi. Metsiä pidettiin elintärkeinä kansantaloudelle, joten kaikki mahdolliset keinot metsien kasvun lisäämiseksi ja hyödyntämiseksi käytettiin. Näyttely kertookin tästä noin sadan vuoden ajanjaksosta ja niistä toimenpiteistä, joilla Suomen metsien tuotto saatiin kasvuun.

Molemmat näyttelyt, sekä Vanha savotta että Metsänparantajien vuosisata, tulevat olemaan jatkossa pysyvä osa Luston näyttelytarjontaa.

Tulevana kesänä Lustossa nähdään myös taidetta. Savonlinnalaisen taideyhdistys Ars Novan teemallinen vuosinäyttely Polku pohtii metsän henkistä kokemista. Metsän keskellä asuvilla taiteilijoilla on erityinen ja voimakas suhde metsiin, ja se antaa aiheita elämän ihmettelyyn. Näyttely on esillä 1. syyskuuta saakka.

Esillä on myös Itä-Suomen yliopiston opettajaopiskelijoiden puupiirroksia, maalauksia ja valokuvia Metsä on kauneus -nimisessä näyttelyssä. Työt ovat syntyneet pohdinnoista metsän merkityksestä kuvataiteessa ja suomalaisessa kulttuurissa, ja ne kommentoivat osaltaan Luston näyttelyissä olevia museoesineitä. Näyttely on esillä 31. elokuuta asti.

Tervetuloa tutustumaan Luston uusiin näyttelyihin! Tiedot Luston kevään ja kesän tapahtumista löytyvät Luston internetsivuilta www.lusto.fi.

Anne Kaljunen, museoassistentti

*Uittomiehet aterialla
1953. Kiekinkoski,
Oulujoen vesistö,
Kuhmon reitti, Kainuu.
© Lusto/Edvard Pääs-
kylän kokoelma/Tuovi
Nousiainen.*

C/o Lusto, 58450 PUNKAHARJU

www.lusto.fi/seura
[metsahistorian.seura\(at\)lusto.fi](mailto:metsahistorian.seura(at)lusto.fi)

Puheenjohtaja Juhani Huittinen
Lönnotinkatu 4 A 1, 50100 Mikkeli
P. 050 590 6575, [juhani.huittinen\(at\)gmail.com](mailto:juhani.huittinen(at)gmail.com)
Varapuheenjohtaja Tapani Tasanen

Muut hallituksen jäsenet:

Antti Koskimäki
Jaana Laine
Helkamari Nolte
Markku Rauhalahdi
Heikki Roiko-Jokela
Liisa Siipilehto
Jarmo Tammenmaa

Sihteeri Leena Paaskoski
Lusto, 58450 Punkaharju
P. 050 366 9552, [leena.paaskoski\(at\)lusto.fi](mailto:leena.paaskoski(at)lusto.fi)
Taloudenhoitaja Reija Turunen
Lusto, 58450 Punkaharju, [reija.turunen\(at\)lusto.fi](mailto:reija.turunen(at)lusto.fi)

Susikko
Metsähistorian Seura ry:n jäsentiedote
2/2010

ISSN-L 1799-0750
ISSN 1799-0750
<http://www.lusto.fi/seura/etusivu.html>

Julkaisija: Metsähistorian Seura ry
Ilmestyminen: kolme kertaa vuodessa
Päätoimittaja: Leena Paaskoski
Ulkoasu: Timo Kilpeläinen & Leena Paaskoski